

Turun tuomiokirkko: Pyhimykset ja kansanperinne – Tekstivastine

Video on katsottavissa osoitteessa <https://youtu.be/plePBIzgk00>

Videon taustalla soi aiheeseen sopiva musiikki, joka vaihtuu sopivissa kohdissa ja hiljenee puheen ajaksi.

Kamera kuvaa Tuomiokirkkoa sisältä. Sivukappelin lehtikiemuraisen rauta-aidan takana pilkottavat kirkonpenkit. Tummatukkainen nainen kävelee puisten penkkirivien välissä kirkon keskikäytävää pitkin katsellen ympärilleen. Toisen rauta-aidan takana lepää kivinen sotisopaan somistautunut parrakas mies haudan päällä. Punaisella pöytälinalla lepää aikaa nähnyt pääkallo. Valo leikittelee uruilla ja holveissa. Punainen valo liekehtii kirkon kivisellä lattialla.

Kuva Turun Tuomiokirkosta ulkoa päin. Kirkon torni seisoo ylväänä vasten sinistä taivasta. Kirkon ympärillä on runsaasti vehreitä puita. Kuvan päälle ilmestyvät tekstit: ”Turun tuomiokirkko. Pyhimykset ja kansanperinne. Oppaana Eeva-Kaisa Ahlamo.”

Turun tuomiokirkon oikeanpuoleisessa sivulaivassa, ruskeiden kirkonpenkkien ja Tavastin kuorin mustan rauta-aidan välissä seisoo mustaan jakkupukuun ja valkoiseen kauluspaitaan pukeutunut ruskeatukkainen nainen, opas Eeva-Kaisa Ahlamo. Penkkien takana vasemmassa yläviistossa näkyy kirkkosaliin johtava holvikaari. Naisen pään yläpuolella, lähempänä sisäänkäyntiä komistelee valkopurjeinen kirkkolaiva.

”Keskiajalla täällä Turun tuomiokirkossa oli arviolta parhaimmillaan nelisenkymmentä pyhimysalttaria”, Ahlamo aloittaa opastuksen. Hän puhuu rauhallisella ja selkeällä äänellä painottaen kertomansa tärkeimpiä kohtia äänenpainon vaihteluilla, käsien eleillä ja kasvojen ilmeillä. ”Vuodenkierron tunteminen oli talonpoikaiskansalle elintärkeää, ja monet tavat ja sanonnat kertoivat heille, mitä milloinkin piti tehdä. Reformaation jälkeen osa näistä sanonnoista jäi edelleen käyttöön, ja käytämme niitä edelleen, vaikka emme kiinnitä niihin nykyään enää kovinkaan paljon huomiota.” Ahlamo hymyilee kameralle ja kääntyy vieressään olevan rauta-aidan puoleen. Hän avaa aidan portissa olevan säpin.

Kamera vaihtaa kulmaa ja seuraa Tavastin kuorin sisältä hautapatsaan takaa, kun Ahlamo nousee korotettuun kuoriin. Kuorin rauta-aidassa, portin yläpuolella on suorakulmion sisällä hevosen siluetti. Ahlamo kävelee portista läpi ja patsaan ohi syvemmälle kuoriin.

Kamera kiinnittää huomionsa kuorin tähtirakenteiseen holvikattoon. Vasemmanpuoleista seinää koristaa värikäs lasi-ikkuna ja suoraan edessä olevalla seinällä on kaksi pyöreää, kultareunuksista vaakunaa ja niin ikään kullattu koristeellinen seinätaulu. Ikkunasta tuleva päivänvalo ja kuorin rauta-aidassa roikkuva lamppu eivät oikein riitä valaisemaan koko tilaa vaan iso osa kuorin yksityiskohdista jää varjoihin. Kameran kuvakulma laskeutuu seinää pitkin alaspäin.

”Keskiajalla täällä Turun tuomiokirkon Tavastin kuorissa oli Pyhän Birgitan, eli suomalaisittain Pirkon alttari”, Ahlamo kertoo lähikuvassa. ”Moni muistelee tietämättään Ruotsin kansallispyhimystä hokiessaan lastenlorua ’Lennä, lennä, leppäkerttu, ison kiven juureen.’”, Ahlamo huomauttaa. ”Leppäkertun toinen nimi on leppäpirkko. Viisipistepirkolla kun on viisi pistettä peitinsiivissään. Jo keskiajalla Naantalin birgittalaissisarilla oli viisi pistettä kalotissaan muistoksi Jeesuksen viidestä haavasta ristillä”, Ahlamo selittää koskettaen samalla etusormella päälakeaan ja kalloaan korvien yläpuolelta, takaraivosta ja otsasta osoittaakseen niitä kohtia, joissa birgittalaissisararten pisteet sijaitsevat. ”Leppäpirkko viittaakin siis nimenomaan birgittalaisnunniiin. Sana ’leppä’ taas tarkoittaa myös punaista väriä tai verta, koska leppäpuu tiukkuu punertavaa nestettä, jos siitä katkaisee oksan.”

Kamera perääntyy takaisin kuorin toiseen pätyyn nähdäkseen sen koko komeudessaan. Lasi-ikkunan vasemmalla puolella on kaksi muuta ympyrävaakunaa ja niiden alapuolella seinässä kohokuvio Piispa Maunu Tavastin vaakunasta risteineen ja hiippalakkeineen.

”Kun leppäpirkon puhaltaa sormeltaan runoa lausuen, lähettää itse asiassa rukouksen Pyhälle Birgitalle kehottamalla leppäpirkkoa lentämään ison kiven eli Naantalin luostarin juureen”, Ahlamo valaisee samalla, kun kameran katse liukuu hitaasti hänen takanansa olevaa seinää pitkin kuorin kattoon.

Paikka vaihtuu Tavastin kuorista takaisin kirkkosalin puolelle. Opas seisoo toisen salmiakkikuvioisen rauta-aidan edessä. Hänen takanaan, aidan rajaamassa syvennyksessä, on takaseinässä metrin korkeudella lattiasta vaaleanruskea puuovi.

”Pyhän Yrjön muistopäivää vietetään 23. huhtikuuta”, Ahlamo kertoo, ”Jyrin päivä olikin vanhalle kansalle tärkeä päivä, sillä se oli usein karjan uloslaskupäivä. Tuona päivänä tehtiinkin paljon taikoja, ja pyydettiin Yrjänältä, eli Jyriltä, että hän pitäisi koiransa aisoissa, eli sudet ja karhut metsissä.”

Kamera perääntyy nähdäkseen oppaan vieressä olevan holvin kokonaisuudessaan. Matalahko rauta-aita rajaa holvin muusta kirkkosalista. Sen keskellä olevaa porttia koristaa ympyrän sisällä piispan hiippalakin ääriviivat. Keskellä holvia seisoo puusta tehty koristeellinen pyhäinjäännöslipas, jonka viistokatko nousee rauta-aidan yläpuolelle. Lippaan takana seinässä on vanhan ikkunan tiilinen luuranko. Sen aukoissa on vielä tallella mustat ristikot, vaikka niiden takana näkyy ulkomaailman sijaan pelkkä kiviseinä.

”Pyhän Yrjänän alttari on täällä Tuomiokirkossa ollut mitä ilmeisimmin tällä paikalla”, Ahlamo toteaa kääntyen viittomaan takanaan olevaan holviin päin. ”Nykyään siinä on keskiaikainen Autuaan Piispa Hemmingin pyhäinjäännöslipas. Mutta keskiajalla tässä oli yksi kirkon uloskäynneistä ja Pyhän Yrjänän alttari siinä muassa.”

Kamera tarkentaa takaisin Ahlamoon, joka jatkaa kertomustaan: ”Turussa oli myös Pyhän Yrjänän hospitaali, sillä Pyhä Yrjö oli spitaalisten suojeluspyhimys. Hospitaalista spitaaliset, lepratautiset, saattoivat hakea holhousta taudilleen. Taudin tarttuvuuden vuoksi hospitaali sijaitsi mahdollisimman kaukana Turun keskustasta, eli Puolalanmäellä”.

Paikka siirtyy jälleen. Kamera kuvaa läheltä mustaa rautaporttia, jonka koristeellisista säikeistä osa on kullattu. Portin takana näkyy epäselvästi kaksi vaaleaa ihmispatsasta seisomassa korokkeella. Parin kummallakin puolella on kaksi pylvästä. Ahlamo kävelee kameran eteen ja avaa portin. Hänen päänsä takaa kamera havaitsee portin takana avautuvan korkean holvin, jossa paraatipaikalla patsaspari toivottaa katsojan tervetulleeksi päätykolmioin ja roikkuvin vaakunoin koristettuun kotiinsa. Antiikkista temppeleä muistuttavan rakennuksen takana seinässä on säännöllinen kukkakuosi, jota reunustaa keltaisen ja oranssin sävyin maalattu reunus.

”Suositulle pyhimykselle, Pyhälle Laurentiukselle, rakennettiin kokonainen kappeli tänne Turun tuomiokirkkoon”, Ahlamo kertoo. Kamera hyppää kappelin vastakkaiselle puolelle ja tarkastelee kirkkosalin puolella seisovaa opasta hämärän sivukappelin sisältä. Kappelin seiiniä koristavat värikkäät kukkaskuviot, vaikka iso osa sen loistosta jääkin varjoihin. Opas pitelee auki korkeaa rautaista porttia, ja hänen takanaan näkyy vilaus kirkkaasti valaistusta kirkkosalista: sen korkeista holvikaarista, ruskeista penkkiriveistä ja koristeellisesta saarnatuolista.

”Lauri oli diakonina Roomassa 200-luvulla, kunnes hän koki marttyyrikuoleman, kun hänet paistettiin elävältä halsterissa”, Ahlamo jatkaa portin luota. ”Suomalaisille talonpojille Pyhän Laurin attribuutti, eli tämä juurikin samainen halsteri, näytti enemmän peltolatalta ja sen vuoksi Laurin päivästä, 10. elokuuta, tulikin suosittu syysrukiin kylvämisen päivä”, Ahlamo kertoo, oikea käsi rennosti rautaportin ristikossa leväten. ”Halsterinsa vuoksi Pyhä Lauri on kaikkien kokkien suojeluspyhimys. Mutta sanotaan myös, että

hän on kaikkien koomikkojen suojeluspyhimys sen vuoksi, koska hänen viimeiset sanansa ennen marttyyrikuolemaansa halsterilla olivat: 'Tämä puoli on jo kypsä, kääntäkää.' ”

Kamera kiinnittää huomionsa kirkon kermanvaaleaan kivilattiaan, johon rautaportti luo salmiakkikuvioisen varjonsa. Oppaan varjosta näkyy, kun hän sulkee portin ja kävelee pois.

Pääsisäänkäynnistä katsoen kirkkosalin oikealla puolella sijaitsevan Agricolan kappelin holvikatto on koristeltu kiemuraisin kasvikuvioin. Yhden holvikaaren yllä erottuu vaaleasta taustasta ihmishahmo. Kameran katse laskeutuu hitaasti hahmosta oppaaseen, joka seisoo yhdellä monista kirkon lattiaa koristavista vaaleista hautakivistä. Vasemmalla näkyy kappelin matala salmiakkikuvioinen rauta-aita, jonka portti on auki takana avautuvaan kirkkosaliin päin. Aidan vieressä on ruskearunkoinen kastepuu, jonka oksista roikkuu pieniä vihreitä lehtiä, joihin on kirjoitettu kastettujen vauvojen nimiä. Oppaan takana on tumma alttaripöytä ja sen edessä polvistumiskoroke. Kappelin oikeassa reunassa on vaatimaton lukupulpetti.

”Turun tuomiokirkon Annan alttari oli aikoinaan täällä Agricolan kappelissa”, Ahlamo kertoo. ”Annan päivänä eli 9. joulukuuta jouluvalmistelut alkoivat oikein toden teolla, ja se olikin monessa talossa yleinen oluenpano- ja leivontapäivä. Vanha kansa sanoikin, että Annan päivänä on aina leuto ilma, koska jokaisessa talossa on uuni päällä. Ruotsissa syödään edelleen Annas pepparkakor, Annan piparkakkuja. Tuo nimi tulee suoraan Annan päivän leivontatavoista”, Ahlamo valaisee ja hymyilee kameralle.

Kirkkosalin puolelta kappeli näyttää vähän luolalta pyöreine holvikaarineen. Rauta-aita, joka rajaa kappelin muusta kirkkosalista, on koristeltu yläreunasta rautaisilla liljoilla. Rauta-aitaa vastapäätä olevassa seinässä on yhdeksänruutuinen ikkuna, josta paistaa päivä sisälle kappeliin. Ikkunaa ympäröi punatiilistä muurattu kehys. Opas kävelee kappelista ulos sillä välin, kun kamera kurkkaa lähempää rauta-aidan liljoja ja siirtyy sitten hetkeksi tarkastelemaan Pyhän Annan kuvaa kappelin katossa. Kiemuraisten kukkaskuvioiden ympäröimässä hahmossa on jäljellä enää kuiskaus sen alkuperäistä loistoa. Annan ääriviivat ovat erotettavissa kuin myös hänen päätään ympäröivä sädekehä, mutta esimerkiksi Annan ilmeestä tai käsien asennosta on vaikea saada selvää.

”Pyhimysten muistopäiviä miettiessä kannattaa muistaa, että vuoden 1735 kalenteriuudistus siirsi kalenteria taaksepäin vuodenvuoroon verrattuna noin kymmenellä päivällä”, huomauttaa Ahlamo kappelin rauta-aidan luota. ”Kun Jaakko siis heittää kylmän kiven järveen, alkuperäisessä sananlaskussa tarkoitettiin vuodenvuoroon noin elokuun viidennen päivän tietämällä. Samoin Lucian päivä oli alun perin talvipäivänseisauksen aikaan, eli jos vuoden pisimmästä yöstä selvisi hengissä, saattoi juhlia Lucia valontuojaa hyvillä mielin”, Ahlamo lopettaa, hymyilee kameralle ja poistuu kirkkosalin puolelle.

Ruudun oikeaan alakulmaan ilmaantuvat tekstit: ”Käsikirjoitus Eeva-Kaisa Ahlamo. Kuvaus ja editointi Simo Ahtee.”

Kuva kalpenee valkoiseksi ruuduksi. Ruutuun ilmestyy ensin teksti ”Kirkko Turussa ja Kaarinassa 2020” ja sitten sen tilalle Turun tuomiokirkkoseurakunnan logo.

Tekstivastine: Iida Vesanto